

ภาวะผู้นำทางการศึกษา

ในยุคดิจิทัล: แนวคิด ทฤษฎี
และหลักฐานการวิจัย

"EDUCATIONAL LEADERSHIP IN THE
DIGITAL ERA: CONCEPTS, THEORIES,
AND RESEARCH EVIDENCE"

ดร.สมชาย โพธิ์ศรี

E-mail: somchai.p20.recip1@gmail.com

ข้อมูลหนังสือ

ภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัล: แนวคิด ทฤษฎี และหลักฐานการวิจัย

ผู้เขียน ดร.สมชาย โพธิ์ศรี
พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม 2569
จัดทำและจัดจำหน่าย (หนังสืออิเล็กทรอนิกส์)
 โดย ดร.สมชาย โพธิ์ศรี
E-mail: somchai.p20.recip1@gmail.com
เบอร์โทรศัพท์ 0910659085

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

สมชาย โพธิ์ศรี.

ภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัล: แนวคิด ทฤษฎี และหลักฐานการวิจัย.-- ขอนแก่น :

[ม.ป.พ.], 2569.

126 หน้า.

1. ภาวะผู้นำทางการศึกษา. 2. ผู้นำทางการศึกษา. I. ชื่อเรื่อง.

371.2

ISBN 978-616-631-888-3

คำนำ

โลกแห่งการศึกษากำลังยืนอยู่บนจุดเปลี่ยนที่ไม่มีทางวนกลับ การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 การเติบโตอย่างก้าวกระโดดของปัญญาประดิษฐ์ และการระบาดของโควิด-19 ที่เร่งให้การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลเกิดขึ้นในอัตราที่ไม่เคยมีมาก่อน ได้พลิกโฉมความหมายของการเป็นผู้นำทางการศึกษาอย่างสิ้นเชิง ผู้บริหารโรงเรียนและสถาบันการศึกษาในยุคนี้ไม่อาจอาศัยเพียงความเชี่ยวชาญด้านการบริหารแบบดั้งเดิมได้อีกต่อไป ซึ่งบุคคลเหล่านั้นต้องเป็นทั้งนักวิสัยทัศน์ที่เข้าใจเทคโนโลยี นักเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร และผู้พิทักษ์ค่านิยมทางการศึกษาที่ยืนหยัดท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลง

หนังสือ "ภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัล: แนวคิด ทฤษฎี และหลักฐานการวิจัย" เล่มนี้ถูกเขียนขึ้นด้วยความตระหนักต่อความจริงข้อนี้อย่างลึกซึ้ง และด้วยความมุ่งมั่นที่จะเติมเต็มช่องว่างที่สำคัญในวรรณกรรมภาษาไทยด้านการบริหารการศึกษา กล่าวคือ การขาดแคลนตำราที่สังเคราะห์งานวิจัยนานาชาติร่วมสมัยในประเด็นภาวะผู้นำดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ครอบคลุม และเชื่อมโยงกับบริบทของสังคมเอเชียและไทยอย่างมีนัยสำคัญ

สำหรับผู้อ่านที่เป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นโดยคำนึงถึงนักศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอกด้านการบริหารการศึกษา การศึกษาศาสตร์ และสาขาที่เกี่ยวข้องเป็นผู้อ่านหลัก ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้เรียนในระดับนี้คือผู้ที่จะมีบทบาทสำคัญในสองฐานะที่เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ได้แก่ ฐานะของนักวิชาการที่สร้างองค์ความรู้ และฐานะของนักปฏิบัติที่นำความรู้ไปขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาจริง

สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาโท หนังสือเล่มนี้มุ่งหวังให้ทำหน้าที่เป็นแผนที่ทางความคิดที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในระบบการศึกษาโลก เข้าใจว่าทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ที่ศึกษาในชั้นเรียนมีความเชื่อมโยงกับความเป็นจริงในสถานศึกษาอย่างไร และสามารถนำความเข้าใจดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์และการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เรียนระดับปริญญาโทที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาหรือกำลังเตรียมตัวก้าวสู่ตำแหน่งดังกล่าว จะพบว่าหนังสือเล่มนี้ให้ทั้งกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปใช้ได้จริง และหลักฐานการวิจัยที่สนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายในบริบทของตน

สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาเอก หนังสือเล่มนี้มุ่งหวังในระดับที่ท้าทายกว่า กล่าวคือ ไม่เพียงแต่นำเสนอความรู้ที่มีอยู่ แต่ยังชี้ให้เห็นช่องว่างทางความรู้ที่ยังรอการสำรวจ ตั้งคำถามที่ยังไม่มีคำตอบ และเปิดพื้นที่สำหรับการโต้แย้งเชิงวิชาการ นักวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิตจะพบในหนังสือเล่มนี้ทั้งฐานความรู้ที่จำเป็นสำหรับการตรวจสอบเอกสารวิชาการ และแรงบันดาลใจสำหรับการออกแบบงานวิจัยที่สร้างคุณค่าทางวิชาการในระดับสากล

โครงสร้างและเนื้อหาของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็นสี่บทหลักที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นเอกภาพ

บทที่ 1 นำเสนอบริบทโลกและความจำเป็นของภาวะผู้นำดิจิทัลในการศึกษา โดยครอบคลุมตั้งแต่การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 และสังคม 5.0 ผลกระทบของโควิด-19 ต่อการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลในสถานศึกษา ข้อจำกัดของภาวะผู้นำแบบดั้งเดิม ไปจนถึงการนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่าเหตุใดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบภาวะผู้นำจึงเป็นสิ่งจำเป็น ไม่ใช่ทางเลือก

บทที่ 2 สำรวจทฤษฎีภาวะผู้นำและการประยุกต์ใช้ในบริบทดิจิทัลอย่างลึกซึ้ง โดยวิเคราะห์ทั้งทฤษฎีพื้นฐานอย่างภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง และแนวคิดร่วมสมัยอย่างภาวะผู้นำดิจิทัล ภาวะผู้นำแบบ Agile และภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม พร้อมสำรวจกลไกที่ภาวะผู้นำขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลที่ประสบความสำเร็จในองค์กรการศึกษาที่หลากหลาย

บทที่ 3 มุ่งเน้นไปที่สมรรถนะและทักษะของผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล โดยครอบคลุมทั้งกรอบสมรรถนะดิจิทัลของครูและผู้บริหาร การพัฒนาวิชาชีพที่มีประสิทธิภาพ การบูรณาการปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษา และภาวะผู้นำดิจิทัลที่ตอบสนองต่อวัฒนธรรมในบริบทของเอเชีย

บทที่ 4 ซึ่งเป็นบทปิดท้าย สังเคราะห์องค์ความรู้ทั้งหมดในหนังสือ ระบุช่องว่างการวิจัยที่สำคัญ วิเคราะห์ผลกระทบของ AI ต่อบทบาทผู้บริหาร และนำเสนอแนวทางสำหรับนักศึกษาและนักวิจัยไทยที่ต้องการสร้างองค์ความรู้ในสาขานี้

ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้

หนังสือเล่มนี้มีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากตำราการบริหารการศึกษาทั่วไปในหลายประการ ประการแรก เนื้อหาทั้งหมดอิงอยู่บนฐานของงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติที่มีการทบทวนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ โดยเน้นงานวิจัยร่วมสมัยที่ตีพิมพ์ระหว่างปี 2022 ถึง 2025 เพื่อให้มั่นใจว่าเนื้อหาสะท้อนพัฒนาการล่าสุดในสาขา ประการที่สอง หนังสือเล่มนี้นำเสนอการอ้างอิงบรรณานุกรมอย่างครบถ้วนในแต่ละบท ช่วยให้ผู้อ่านสามารถสืบค้นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิเพื่อการศึกษาเชิงลึกได้ด้วยตนเอง ประการที่สาม หนังสือเล่มนี้นำเสนอทั้งทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์ควบคู่กัน โดยในแต่ละประเด็นจะมีการสรุปสาระสำคัญที่ผู้เขียนสังเคราะห์ขึ้นจากการศึกษา เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสามารถนำความรู้ไปเชื่อมโยงกับบริบทของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อสังเกตต่อผู้อ่าน

ผู้เขียนขอฝากข้อสังเกตสำคัญไว้กับผู้อ่านว่า องค์ความรู้ที่นำเสนอในหนังสือเล่มนี้มิได้เป็นสูตรสำเร็จที่สามารถนำไปใช้ได้โดยตรงในทุกบริบท ภาวะผู้นำดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพต้องการการตีความ การปรับใช้ และการสร้างสรรค์ที่ตอบสนองต่อเงื่อนไขเฉพาะของสถาบัน ชุมชน และวัฒนธรรมแต่ละแห่ง สิ่งที่ได้ผลในสิงคโปร์หรือฟินแลนด์อาจต้องการการปรับเปลี่ยนอย่างมีนัยสำคัญเพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนในจังหวัดของไทย บทบาทของนักศึกษาและนักวิจัยจึงไม่ใช่การรับความรู้ อย่างเฉยเมย แต่คือการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในการทดสอบ ตั้งคำถาม และขยายองค์ความรู้ที่นำเสนอในยุคที่ AI สามารถสร้างเนื้อหาได้อย่างรวดเร็วและดูเหมือนสมบูรณ์ คุณค่าของนักวิชาการและผู้นำทางการศึกษา

ที่แท้จริงอยู่ที่ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ การตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม และการรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่เป็นมนุษย์จริง ๆ หนังสือเล่มนี้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาความสามารถเหล่านั้นในผู้อ่านทุกท่าน

ขอขอบคุณนักวิจัยนานาชาติทุกท่านที่ผลงานเป็นรากฐานของหนังสือเล่มนี้ และขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่ให้เกียรติหนังสือเล่มนี้ด้วยเวลาและความสนใจของท่าน ความมุ่งมั่นของท่านในการพัฒนาตนเองเพื่อพัฒนาการศึกษาไทยคือแรงบันดาลใจที่สูงสุดสำหรับผู้เขียน

ดร.สมชาย โพธิ์ศรี

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	2
สารบัญ	6
สารบัญภาพ	7
บทที่ 1 บริบทโลกและความจำเป็นของภาวะผู้นำดิจิทัลในการศึกษา	9
การเปลี่ยนแปลงของโลกและระบบการศึกษาในยุค 4IR และ Society 5.0	10
ผลกระทบของ COVID-19 ต่อการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลในสถานศึกษา	31
ข้อจำกัดของภาวะผู้นำแบบดั้งเดิมในระบบการศึกษา	45
บทที่ 2 ทฤษฎีภาวะผู้นำดิจิทัลทางการศึกษา	54
ทฤษฎีภาวะผู้นำและการประยุกต์ใช้ในบริบทดิจิทัล	55
บทที่ 3 สมรรถนะและทักษะของผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล	71
Digital Leadership กับสมรรถนะดิจิทัลของครู	72
ภาวะผู้นำดิจิทัลและการบูรณาการปัญญาประดิษฐ์ในด้านการศึกษา	90
ภาวะผู้นำดิจิทัลที่ตอบสนองต่อวัฒนธรรมในบริบทของเอเชีย	104
บทที่ 4 การสังเคราะห์องค์ความรู้และทิศทางการวิจัย	118
ภาพรวมการสังเคราะห์งานวิจัยในหนังสือเล่มนี้	119
ช่องว่างงานวิจัยที่สำคัญ	120
ผลกระทบของ AI และ Generative AI ต่อบทบาทผู้บริหาร	121
แนวทางสำหรับนักศึกษาและนักวิจัยไทย	122
ประวัติและผลงานผู้เขียน	124

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพประกอบ 1 4ir society5 transformation	11
ภาพประกอบ 2 education system changes	11
ภาพประกอบ 3 curriculum timeline	12
ภาพประกอบ 4 challenges solvability matrix	12
ภาพประกอบ 5 expected outcomes impact	13
ภาพประกอบ 6 ข้อจำกัดของภาวะผู้นำแบบดั้งเดิม	46
ภาพประกอบ 7 Organizational impacts analysis	47
ภาพประกอบ 8 ภาพรวมสมรรถนะความเป็นผู้นำดิจิทัล	79
ภาพประกอบ 9 ผลลัพธ์การฝึกอบรมดิจิทัล	80

ภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัล: แนวคิด ทฤษฎี และหลักฐานการวิจัย

*Educational Leadership in the Digital Era: Concepts,
Theories and Research Evidence*

บทที่ 1

บริบทโลกและความจำเป็น ของภาวะผู้นำดิจิทัลในการศึกษา

บทที่ 1

บริบทโลกและความจำเป็น ของภาวะผู้นำดิจิทัลในการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงของโลกและระบบการศึกษาในยุค 4IR และ Society 5.0

การเปลี่ยนแปลงในโลกและระบบการศึกษาในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 และสังคม 5.0 มีนักวิชาการนำเสนอข้อมูลดังนี้

1. บทนำและกรอบแนวคิด

1.1 การนิยามการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 และสังคม 5.0

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สี่ (4IR) แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของระบบโลก ผ่านการบูรณาการเทคโนโลยีขั้นสูง รวมถึงปัญญาประดิษฐ์ อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง การประมวลผลแบบคลาวด์ การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ และหุ่นยนต์ (Shenkoya & Kim, 2023) การปฏิวัติทางเทคโนโลยีนี้แตกต่างจากยุคอุตสาหกรรมก่อนหน้านี้โดยเน้นการบูรณาการอย่างราบรื่นของโลกทางกายภาพ ดิจิทัล และชีวภาพ อย่างไรก็ตาม หลังจากผ่านไปหนึ่งทศวรรษของการนำอุตสาหกรรม 4.0 มาใช้ นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานได้ตระหนักถึงผลกระทบด้านลบของการนำมุมมองที่เน้นเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางมาใช้เพียงอย่างเดียว ซึ่งนำไปสู่การเกิดขึ้นของสังคม 5.0 ในฐานะกระบวนทัศน์ที่พัฒนาแล้ว (Carayannis et al., 2024) สังคม 5.0 แสดงถึงวิสัยทัศน์ที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยที่เทคโนโลยีช่วยเสริมศักยภาพของผู้คน และนวัตกรรมทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านธุรกิจและสังคม ทำให้มนุษย์และเครื่องจักรสามารถอยู่ร่วมกัน และทำงานร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันแทนที่จะแข่งขันกัน (Carayannis et al., 2024)

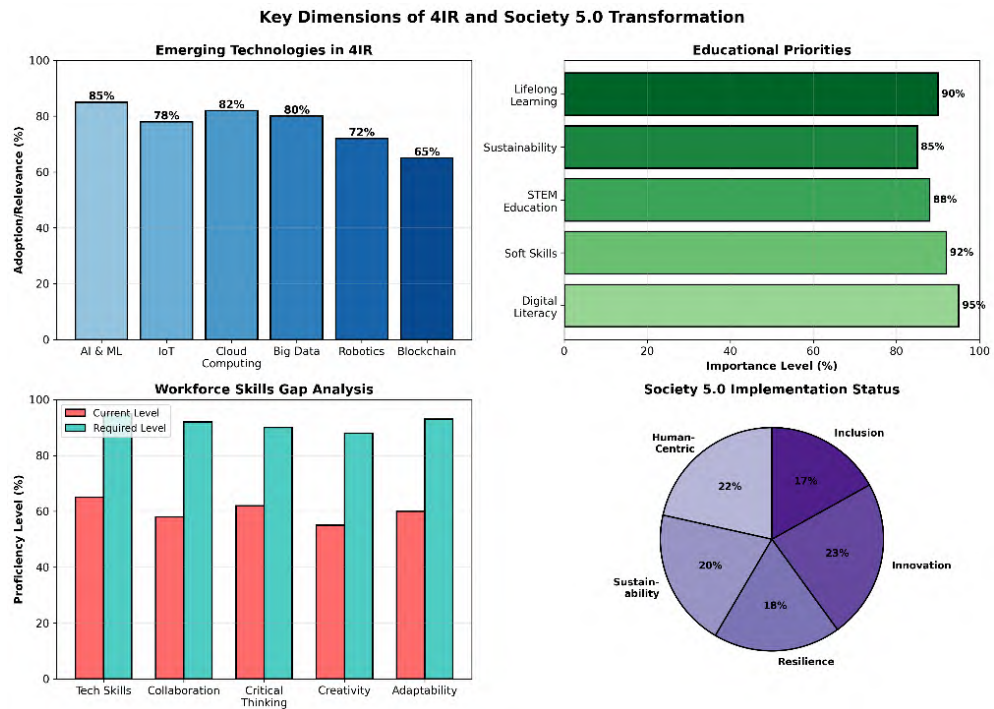
การเปลี่ยนผ่านจากอุตสาหกรรม 4.0 ไปสู่อุตสาหกรรม 5.0 ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในด้านการเน้นย้ำ ในขณะที่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 มุ่งเน้นไปที่ระบบไซเบอร์-กายภาพ และการทำงานอัตโนมัติอย่างเต็มรูปแบบ อุตสาหกรรม 5.0 ให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันระหว่างมนุษย์และเครื่องจักร ความยั่งยืน และความยืดหยุ่น โดยบูรณาการเทคโนโลยีขั้นสูงเข้ากับความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์และการพิจารณาด้านจริยธรรม (Shabur et al., 2025) กระบวนทัศน์นี้ตระหนักว่าการผลิตที่ยั่งยืนและความก้าวหน้าทางสังคมนั้นต้องการมากกว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่ต้องการระบบนิเวศนวัตกรรมที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งสร้างขึ้นบนแบบจำลองเกลียวห้าด้าน (Quintuple Helix Model) ที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ มหาวิทยาลัย อุตสาหกรรม ภาคประชาสังคมและสิ่งแวดล้อม (Carayannis et al., 2024)

1.2 บริบทโลกและปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

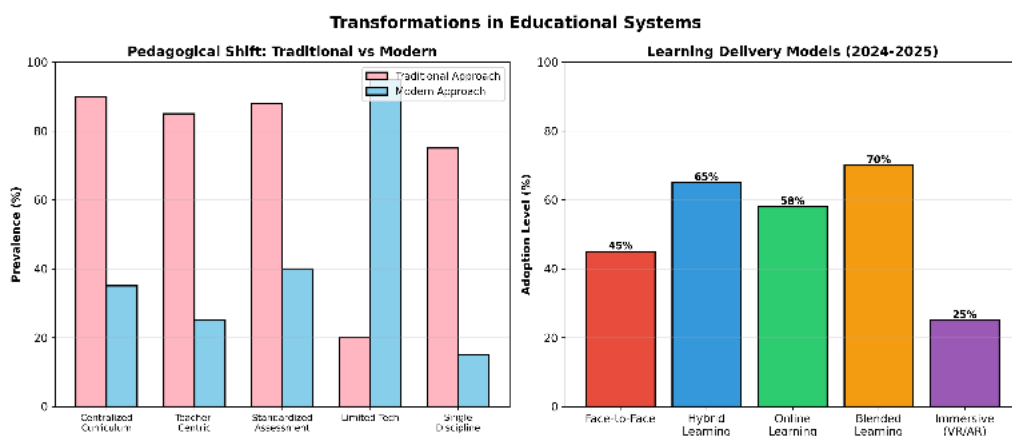
ความเร่งด่วนในการเปลี่ยนแปลงทวีความรุนแรงขึ้นอย่างมากจากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 และความท้าทายด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เพิ่มขึ้น ซึ่งได้เปิดเผยจุดอ่อนในระบบดั้งเดิมและแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการใช้แนวทางที่ปรับตัวได้ ยืดหยุ่น และใช้เทคโนโลยี (Carayannis et al., 2024) สถาบันการศึกษาและโครงสร้างทางสังคมทั่วโลกต้องเผชิญ

ภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัล: แนวคิด ทฤษฎี และหลักฐานการวิจัย
 "EDUCATIONAL LEADERSHIP IN THE DIGITAL ERA: CONCEPTS, THEORIES, AND RESEARCH EVIDENCE"

กับความท้าทายที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ในขณะเดียวกันก็ต้องเตรียมความพร้อมให้กับคนรุ่นต่อไปสำหรับอนาคตที่ไม่แน่นอน เศรษฐกิจโลกเรียกร้องให้องค์กรต่างๆ รักษาความคล่องตัวและความสามารถในการปรับตัวของกำลังคนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมการจ้างงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Hasan et al., 2024) ทำให้การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

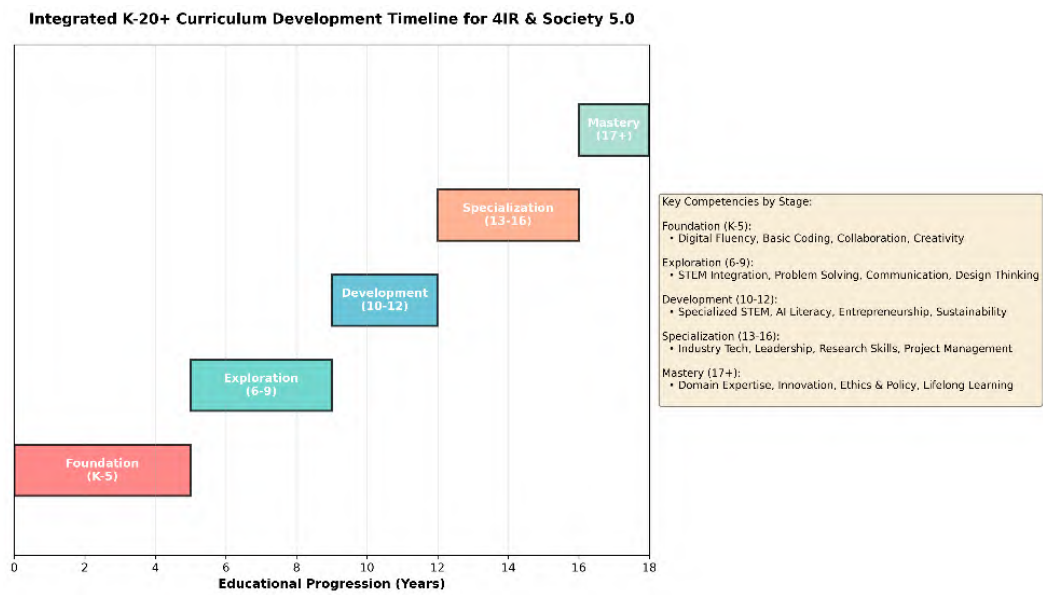

ภาพประกอบ 1 4ir society5 transformation

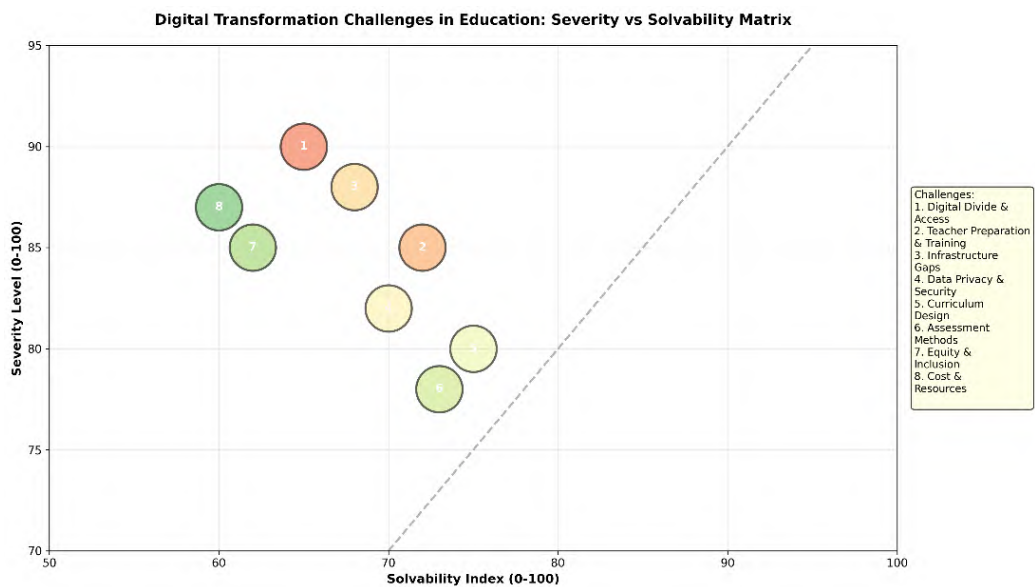

ภาพประกอบ 2 education system changes

ภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัล: แนวคิด ทฤษฎี และหลักฐานการวิจัย
 "EDUCATIONAL LEADERSHIP IN THE DIGITAL ERA: CONCEPTS, THEORIES, AND RESEARCH EVIDENCE"

ภาพประกอบ 3 curriculum timeline

ภาพประกอบ 4 challenges solvability matrix